

Ekonomija ljubavi i braka u slovenačkoj prozi 19. veka¹

Apstrakt

Tokom 18. veka među građanima se pojavio koncept da su razlozi za venčanje duhovne i intelektualne vrline, lepota budućeg partnera, kao i uverenje da izbor partnera mora biti slobodan. Međutim, na slovenačkom selu razlog je bio ekonomski čak i u prvoj trećini 20. veka: ne veza srodnih duša, nego veza dva seoska imanja jednakog bogatstva; venčanje siromašnog seljaka ili seljanke sa bogatim samo zato što su bili zaljubljeni jedno u drugo. Roditelji nisu dozvoljavali, a mladi par bi se povinovao njihovoj volji. Najznačajniji slovenački pisci seoskog porekla, npr. Josip Jurčič, Josip Stritar i Ivan Tavčar, u nekim svojim ranim proznim delima iz 60-ih do početka 80-ih godina 19. veka prikazivali su suprotno – naime, konflikte između roditelja i dece sa sela, jer bi želeli da se venčaju iz ljubavi sa siromašnijim izabranikom ili izabranicom. To znači da su pisci seoskoj omladini pripisali građanski model prava na brak iz ljubavi, što je u realnosti bilo izuzetno retko.

Ključne reči: seoska pripovetka, romantična ljubav, građanstvo

1. Uvod i građa

Istoričari tvrde da je naše današnje shvatanje ljubavi i braka, gde su razlog za brak duhovne i intelektualne vrline i lepota budućeg partnera, te verovanje da izbor partnera treba da bude slobodan, po-

¹ Rad je nastao u okviru istraživačkog programa Raziskovalni program Literarno-primerjalne in literarno-teoretične raziskave (Književnoporedbena i književnoteorijska istraživanja, P6-0239) Javne agencije za istraživačku delatnost Republike Slovenije.

čelo negde u 18. veku, među građanima. Međutim, razlog za brakove na slovenačkom selu u prvoj trećini 20. veka i dalje je bio ekonomski: ne zajednica srodnih duša, već zajednica dva podjednako bogata gazdinstva; venčanje siromašnog seljaka ili seljanke sa bogatim samo zato što je mladi par bio zaljubljen, roditelji nisu dozvoljavali i zaljubljeni bi se povinovali njihovoj volji. Glavni slovenački pisci seoskog porekla, poput Josipa Jurčiča, Josipa Stritarra i Ivana Tavčara, u nekim svojim ranim proznim delima od 60-ih do početka 80-ih godina 19. veka prikazivali su suprotno – naime, sukobe između roditelja i dece sa sela koja su želela da se iz ljubavi venčaju sa siromašnijim izabranikom ili izabranicom. To znači da su pisci seoskoj omladini pripisali građanski model prava na brak iz ljubavi, što je u realnosti bilo izuzetno retko. Ista zabrana važila je i za zajednice između građana i plemića, pa ću najpre ukratko rezimirati kako su gorenavedeni književnici i književnice Luiza Pesjak i Pavlina Pajk prikazivali odnose između građana i plemića ili zemljoposjednika.

Građa²: građanski romani i pripovetke (žanrovske oznake³ su samooznake pisaca): Josip Jurčič: romani *Deseti brat* (1866), *Cvet in sad* (1868), *Doktor Zober* (1876); Josip Stritar: *Zorin* (1870); Janko Kersnik: *Na Žerinjah* (1876), priča *Lutrski ljudje* (1882), romani *Ciklamen* (1883), *Agitator* (1885), *Rošlin in Vrjanko* (1889); Ivan Tavčar: priča *Mrtva srca* (1884), novele *Otok in Struga* (1881) i *Grajski pisar* (1889); Luiza Pesjak: roman *Beatin dnevnik* (1887); Pavlina Pajk: roman *Slučaji usode* (1897).

Seoske pripovetke, romani i slike: Jurčič: priče *Domen* (1864) i *Sosedov sin* (1868), romani *Med dvema stoloma* (1876) i *Lepa Vida* (1877); Stritar: priča *Svetinova Metka* (1868), priča *Sodnikovi* (1876); Tavčar: slika *Kako se mi ženimo!* (1882), slika *Miha Kovarjev* (1880), *V Zali* (1895), roman *Cvetje v jeseni* (1917); Kersnik: slike *Mohoričev Tone* (1886), *V zemljiški knjigi* (1884), priča *Očetov greh* (1894); Janko Kač: *Grunt* (1932).

² Sva citirana dela dostupna su na Wikiviru: https://sl.wikisource.org/wiki/Glavna_stran.

³ Žanrovske oznake: povest je srodna romanu, u odnosu na navedena dela dovoljno je reći da se razlikuje po tome što se u njoj uglavnom pojavljuju seoski likovi; u srpskom jeziku može biti ekvivalent pripoveci, priči (Hladnik 1991). Tavčareva i Kersnikove slika i podoba su kratke priče u kojima su opisivali priče uglavnom stvarnih seljaka koje su lično poznavali.

2. Osvrt na slovenačku prozu 19. veka

Slovenačka proza je procvetala tek posle 1858. godine, kada su osnovani prvi književni časopisi i izdavačke kuće. Razloga za zaostajanje je više. Prvo, do Prvog svetskog rata slovenačke zemlje su bile deo Austrijske monarhije, gde je školski jezik bio nemački, pa su svi slovenački intelektualci bolje vladali nemačkim nego slovenačkim jezikom, npr. France Prešern se dopisivao sa slovenačkim i češkim kulturnim ličnostima na nemačkom; stoga je odluka da se piše na slovenačkom do sredine druge polovine 19. veka bila politička, a ne spontana. Drugo, državna cenzura: posle 1800. godine, kada su prestale da izlaze novine *Lublanske novice*, tek 1843. godine austrijske vlasti su dozvolile objavljivanje sveobuhvatnih novina pisanih na slovenačkom jeziku – *Kmetijske in rokodelske novice*; prvu crkvenu izdavačku kuću, pod nazivom Mohorjeva založba, dobili smo 1851. godine, a ne crkvenu, Slovenska matica, tek 1864. I tek 1858. godine počeo je da izlazi *Slovenski glasnik*, prvi književni časopis čiji je vek trajanja premašio tri godine. Treće, stanovništvo je bilo pretežno seosko (1848. godine građanstvo je činilo oko 7%, Hladnik 1982, 392), pismenost se sporo povećavala do sredine 19. veka (u vreme objavljivanja časopisa *Slovenski glasnik* 1863. godine tek je svaki 84. stanovnik bio pismen, Hladnik 1982, 393, pismenost se naglo povećala tek nakon uvođenja opšteg obaveznog obrazovanja 1869. godine, Gabrič 2009, 20), a visokoobrazovanih čitalaca je bilo veoma malo (između 1804. i 1848. godine na Univerzitetu u Beču bila su upisana samo 564 slovenačka studenta, Cindrič 2009, 63).

Stoga je funkcija književnosti u velikoj meri bila kulturna i politička: s jedne strane, obrazovanje seoskog stanovništva, a s druge strane, nacionalno osveščivanje do tada nemačko orijentisanih građana⁴. Iz tog razloga je možda bilo i više priča o seoskom stanovništvu nego o građanstvu, pa čak i tada su građani i plemići često smeštani u seoski ambijent. Pored toga, plemići su retko starirosedeoci (Tavčareva *Mrtva srca*), češće imaju samo dodatno imanje na selu (Kersnikov *Na Žerinjah*) ili su doseljenici (Jurčičev *Doktor Zober*). Slično je i sa građanima: glavni likovi dolaze u selo po službenoj dužnosti (student Kvas u *Desetom bratu*, inženjer Lisec u *Dr.*

⁴ Josip Jurčič je 1866. godine pisao: »ktero nalogo ima leposlovno pismo pri nas Slovencih? Saj veš ti in vsak med nami, da večina naše deželne inteligencije ne zna knjižnega slovenskega jezika./.../ Lepoznanstvo, dobro, obilo, narodnemu značajunaše deželne inteligencije ne zna knjižnega slovenskega jezika. /.../ Lepoznanstvo, dobro, obilo, narodnemu značaju slovenskemu primerno lepoznanstvo, ima pri nas veliko nalogo, da razširi in ogladi jezik v narodu, da izpodrine tujo knjigo in govorico iz omikanih družeb«.

Zober) ili na odmor (u delima *Cvet in sadu* i *Med dvema stoloma*, u delu *Cvetje v jeseni*) ili se tamo presele (*Deseti brat*). Veliki gradovi poput Ljubljane, Maribora, Celja retko su glavna mesta radnje u romanima 19. veka, a ako jesu, onda su u istorijskim romanima (Jurčičeva *Hči mestnega sodnika*, Tavčarev *Izza kongresa*).

Što se tiče književnog pravca, neke školske književne istorije (Grafenauer 1919, Kos 1977) period između 1848. godine (Martovska revolucija i pojava slovenačkog novinarstva) i približno 1880. godine nazivaju „između romantizma i realizma“. Glavni ili kanonizovani pisci ove epohe bili su Josip Jurčič (1844–1881, stvarao između 1864. i 1881), Josip Stritar (1836–1923, stvarao između 1868. i 1878), Janez Mencinger (1838–1912), Ivan Tavčar (1851–1923, stvarao od 1871. do 1919. sa prekidima), Janko Kersnik (1852–1897, stvarao između 1876. i 1894), Luiza Pesjak (1828–1891), Pavlina Pajk (1854–1901), Fran Detela (1850–1926).

3. Seosko i građansko shvatanje ljubavi i braka u Evropi

U ranoj slovenačkoj prozi od 60-ih do 80-ih godina 19. veka tema ljubavi bila je gotovo obavezna (Kmecl 1981, 68). Pošto su čitaoci tokom ovog perioda verovatno pretežno bili građani⁵, mnogi od njih seoskog porekla⁶ (Kmecl 1981, 52), nešto ređi su bili seljaci,⁷ književnost je uglavnom govorila o dve vrste ljubavi: ljubavi seljaka, i ljubavi građana seoskog porekla prema plemićima, a o građanskoj ljubavi tek kasnije. Glavna tema ili važan motiv u svima njima je zabranjena ljubav i brak između zaljubljenih iz različitih društvenih slojeva: siromašnog seljaka ili seljanke sa bogatim seljakom i građanina sa plemkinjom. Pri tome, i to je glavni problem ove rasprave, takozvana romantična ljubav je nerealno pripisivana zaljubljenim mladim seljacima i, posledično, sukob sa roditeljima, jer su zaljubljeni zagovarali pravo na brak iz ljubavi. Kako je to bilo u stvarnosti i kako u književnosti?

Na selu su se do sredine 20. veka ženili iz ekonomskih razloga, a ne iz ljubavi (Sieder 1998, 53–55; Verginella 1990, 187–189). Sklapanje braka isključivo iz ljubavi, bez ekonomske računice, bilo bi ekonomski rizično za celu porodicu, koja je, pored mladena-

⁵ Kao što pokazuju npr. spiskovi pretplatnika koje je objavljivao časopis *Slovenski glasnik*.

⁶ Baš kao i mnogi pisci tog vremena, od Vodnika i Prešerna pa nadalje.

⁷ Ovi su verovatno uglavnom bili pretplaćeni na knjige Mohorjeve družbe, u kojima ovde razmatrana dela nisu bila objavljena.

ca, uključivala i roditelje i bake i deke, neoženjenu braću i sestre, a ako je farma bila bogata, sluge, pastire i sluškinje (Jeraj 1933, 72). Stoga, brak nije bio lična stvar između zaljubljenih, već je izbor bračnog partnera bio određen kolektivnim interesom (Jeraj 1933, 44). Dobrim izborima porodice su poboljšavale svoju ekonomsku situaciju, ali slepim brakom su je mogle pogoršati, posebno ako je farma bila u dugovima. Etnolog Josip Remec (1885, 95) zapisao je 1885. godine: »Ženitve iz same ljubezni sklepajo se pri našem kmetu le redkokedaj, kajti vse okoliščine primorajo ga, da jemlje tudi ozir na premoženje. Ko dobi kmetski sin posestvo v last, prevzame ž njim tudi navadno *precejšno kopico dolga*, namreč doto svojim bratom in sestram⁸, in gledati mu je, da kaj priženi, ker sicer bi sčasoma moral iti po zlu.«⁹ Kada junak Tavčarove slike *Kako se mi ženimo!!* (1882) prvi put pomisli na ženu i brak, njegova prva pomisao je da je dobar bračni partner jer farma nije u dugovima i jer neće morati da deli svoju imovinu sa braćom i sestrama: »morda bi ne bilo napačno, če bi se ženil tudi sam /.../. Bil je edini sin, dolga niso imeli«¹¹. Kada je u Kersnikovom delu *Očetov greh* porodica buduće mlade došla u mladoženjin dom da vidi farmu, provodadžija je „takođe otišao u štalu i opipao i štipnuo ovnova leđa i slabine“, buduća nevesta „pažljivo je brojala kokoške u dvorištu i telad u štali“, i svi zajedno „šetali su kroz štale i žitnice, kroz polja i ispaše, iz daljine su posmatrali zarasle šume i brzo su sa visine osmotrili livade u dolini.“ Stoga je izbor partnera određen drugačijim kriterijumima nego među građanima: prvo, vlasništvo nad zemljom mladoženjinih ili nevestinih roditelja i nevestin miraz (materijalna dobra koja ona donosi u brak), zatim lična radna sposobnost, tj. fizička snaga i zdravlje, i tek onda fizička i mentalna privlačnost (Sieder 1998, 54; Jeraj 1933, 72; Kos 2015, 203). I zato u slovenačkim seoskim pričama seoski pripovedač i seoski likovi ističu samo fizičku snagu i marljivost kod zaljublje-

⁸ Ovo je glavna tema Kersnikove tragične priče *V zemljiški knjigi*: /.../ oče je umrl, Tomaž prevzame kmetijo, bratu in sestri pa je dolžan doto, kar je prvi dolg, ki ga je kmetija dobila, in ki postane prvi od razlogov za tragičen propad kmetije.

⁹ Svi kurzivi u članku su autorovi.

¹ Napomena: u fusnotama su rimskim brojevima označeni prevodi navedenih odlomaka iz književnih dela.

„Brakovi samo iz ljubavi retko se sklapaju kod naših seljaka, jer ga sve okolnosti primoravaju da vodi računa i o imovini. Kada seljakov sin dođe u posed imanja, obično preuzima znatnu gomilu duga, naime, miraz za svoju braću i sestre, i gleda kako nešto da stekne ženidbom, jer bi u suprotnom na kraju moglo poći po zlu.“

¹¹ „možda ne bi bilo pogrešno da se sam oženio /.../. Bio je jedini sin, nisu imali dugova.“

nih i budućih supružnika: glavne vrline Jurčičevog junaka iz dela *Sosedov sin* su marljivost i „snaga, široka ramena i lepo razvijeni udovi koje mu je dala priroda“; Jurčičev Domen „bio je snažan mladić, snagom ravan svakome u okolini“; naslovni lik u Stritarevom delu *Sódnikovi* je „snažan, dobro vaspitan, širokih ramena“, a pripovedač oduševljeno komentariše drvoseču Seljana: »Ali pogledjte njegove prsi, kako so široke, krepke, kolo bi smelo iti čez nje. S to pestjo bi medvedu čepino razdrobil«^{III}; u Tavčarevoj priči *Miha Kovarjev* seoski pripovedač kritikuje građanke što vole mršave građane »ki ne tehtajo več kot kak petelin /.../. A takega čez pleča lepo širokega človeka, kakor smo mi na kmetih, še pogledati noče!«^{IV}. Kada pripovedač Kersnikovog dela *Očetov greh* prvi put opisuje buduću seosku nevestu, on o njoj kaže samo ovo: „mlada, rumenih obraza, stasite građe devojka“, a kao udata žena je „okretna / ... marljiva i radna“.

Naravno, i seljaci su se zaljublivali, ali zaljublivanje nije bio razlog za brak. Stoga, seljak u braku »ne išče predvsem spolne dopolnitve, ampak zvesto sodelavko za kmečki dom in dobro mater za naslednike. Odločilno težišče v zakonu ni fizični seksus in duševna zajednica, ampak – kmečki dom«^V (Jeraj 1933, 44), biti bračni partner je bila ekonomska funkcija. »Kmet zaradi ohranitve doma velikodušno žrtvuje celo osebnostno srečo. (sic!, napomena A. B.) Dom ceni nad vse! Propad kmečkoga doma je zanj najhujše zlo, neodpuštljiv greh proti sveti pieteti do pokojnih prednikov. /.../ Skrb kmetova za dom nam tudi jasno razloži, zakaj pri izbiri neveste v toliki meri soodločajo starši in tudi bratje in sestre /.../ ki ostanajo na domu«^{VI} (Jeraj 1933, 44 i 72; Hladnik 1990, 63). Da bi izbor partnera bio zaista ekonomski razuman, roditelji, obično otac, odlučivali su o braku jer je, kao zemljoposjednik, bio odgovoran

^{III} „Ali pogledajte mu grudi, kako su široke, snažne, točak bi mogao da ih prede. Tom pesnicom bi razbio medvedu lobanju.“

^{IV} „koji nisu teži od petla /.../. Ali čoveka sa tako širokim ramenima, kao što smo mi seljaci, ne žele ni da pogledaju!“

^V „ne traži prvenstveno telesno ispunjenje, već vernog saradnika za farmu i dobru majku za svoje naslednike. Odlučujući fokus u braku nije fizički seks i duhovna zajednica, već – seoski dom“ (Jeraj 1933, 44).

^{VI} „Seljak zarad očuvanja svog doma velikodušno žrtvuje čak i svoju ličnu sreću (sic!, op. A. B.). On iznad svega ceni dom! Propast seoskog doma je za njega najgore zlo, neoprostivi greh protiv svetog pijeteta prema preminulim precima. /.../ Briga seljaka za dom takođe jasno objašnjava zašto roditelji, a takođe i braća i sestre /.../ koji ostaju kod kuće, u tolikoj meri učestvuju u izboru neveste“ (Jeraj 1933, 44 i 72; Hladnik 1990, 63).

da osigura da ne nastane ekonomska šteta kada se imanje prenese na naslednika. Zaljubljena deca su se, međutim, povinovale izboru roditelja jer su ga i sama prepoznavala kao razuman (Verginella 1990, 188; Kos 2015, 203–204.)

Naš građanski ideal ljubavi i braka, koji se fundamentalno razlikuje od seoskog ideala, rođen je tek u 18. veku. Na prvom mestu je jaka seksualna privlačnost, idealizacija partnera (najlepši, najsmješniji, najpametniji), voljena osoba je nezamenljiva, nemoguće je živeti bez nje, potpuno međusobno razumevanje i kompatibilnost između muškarca i žene, ljubav je smisao života, ljubav prevazilazi sve prepreke – posebno društvene razlike – i pošto će takva ljubav trajati zauvek, zaljubljeni se moraju i venčati i osnovati porodicu (Fischer 2005). Kako je došlo do ove promene? Za razliku od plemstva, koje je definisano porodičnom istorijom, krvlju i čašću, i seljaštva, koje je definisano vlasništvom nad zemljom i sposobnošću obavljanja teškog fizičkog rada, građanstvo je sebe definisalo obrazovanjem, intelektualnim dostignućima i poslovnim uspehom, a porodica, koja se sastojala samo od supružnika i dece, postala je njegovo utočište od nemilosrdne ekonomske konkurencije. Stoga su za brak bile važne samo osobine ličnosti, a zadatak para je postao da te osobine opaža i voli. Pošto je promena u paradigmi braka bila toliko velika, građani su morali da se obrazuju po tom pitanju, na primer, 1786. godine cilj braka je opisan u časopisu *Hannoversiches Magazin* na sledeći način: »medsebojna obzirnost, spodobnost, zanimanje za drugoga, sočustvovanje, potrpežljivost, samoobvladovanje [...], društvo in obojestransko nenehno plemenitenje in izpopolnjevanje«^{VII} (Sieder 1998, 125.) Tek tada su ljubav i seksualnost postali uslov za brak – za srećan brak. Naravno, ova motivacija za brak se sporo prihvatala među građanima, jer se dugo vremena verovalo da bračni partner mora biti bogat. Kada u Jurčičevom *Cvetu in sadu* glavni junak, građanin, na plesu ugleda lepu devojkicu, njegov sagovornik opisuje njenu glavnu vrlinu jednom rečenicom: »Ta bo imela dote kakih 30.000¹⁰, kadar pride njen dan.«^{VIII}

Građanski ideal nije kulturni konstrukt, već verovatno proizilazi iz biološke, genetski uslovljene ljudske univerzalije koju antropolozi

^{VII} „međusobno razumevanje, pristojnost, interesovanje za drugog, saosećanje, strpljenje, samokontrola /.../, kontinuirano međusobno i uzajamno stalno oplemenjivanje i usavršavanje“ (Sieder 1998, 125).

¹⁰ Zlatnika; za jedan zlatnik moglo se kupiti pola kilograma krompira, a jedan zlatnik bio je minimalna dnevna plata radnika.

^{VIII} „Imaće miraz od oko 30.000, kada dođe njen dan.“

nazivaju romantičnom ljubavlju (ali ne u smislu književne epohe). Jedna od definicija je: „Romantična ljubav nastaje iz sila unutar hominidnog mozga koje su *nezavisne od društveno konstruisanog uma*. Iz ove perspektive, romantična ljubav mora biti prisutna, u jednom ili drugom obliku, u svakoj kulturi. /.../ Romantičnu ljubav možemo prepoznati po *iznenadnoj, neograničenoj strasti*, koja često rezultira trenutnim, mada kratkoročnim, obavezivanjem pojedinca. /.../ *vrto-glavica, euforija, optimizam i energija* koju ljubavnici doživljavaju u ranim fazama zaljubljenosti uzrokovani su povećanim nivoima feniletilamina“ (Jankowiak i Fisher 1992, 150).

Ovo su neki primeri takve trenutne, vrtoglave zaljubljenosti. Tako se Malvina, glavna junakinja u delu *Slučaji usode* Luize Pesjak, zaljubljuje: »Kako ga ljubi! Vse nje misli, vsa nje čustva in hrepenenja se vrte samo okoli njega. Omotico jej povzroča že sama misel, da bi ona prebivala vse življenje na strani malika svojega srca.«^{IX} Tavčarrev katolički *Grajski pisar* Jošt, koji je veren sa Franicom, mora da dočeka gošću, nemačku groficu Suzanu. Pošto je protestantske vere, on se ideološki sukobljava sa njom na prvi pogled – i istovremeno se zaljubljuje. Kada ga ona dodirne rukom, on postane ošamućen, vrti mu se u glavi:

»Zapuščale so nesrečneža zadnje moči! V meglo se mu je vse zavilo, in pomešali so se temni obrazi na steni z zlatimi lasmi, ki so obkrožali dekletov obraz. Iz te megle pa sta mu svetili dve zvezdi, bleščeci in žareči, goreči dekletovi očesi! Že ga je pograbilo valovje življenja ter ga zasukalo v peneči svoj vrtinac, iz katerega ni rešitve!¹¹ /.../ Lezel je po stopnicah nizdol, ali megla se je vlekla ž njim. V nji se je za trenotek pokazala podoba France iz Dobja, vendar se je takoj zopet pričela izgublјati in končno se je popolnoma raztopila. Namesto nje pa je stopil na površje ostro obrisani obraz nemške grofice«^X.

^{IX} „Kako ga voli! Sve njene misli, sve njene emocije i čežnje vrte se samo oko njega. Sama pomisao da će ceo život proživeti pored idola svog srca izaziva joj vrtoglavicu.“

¹¹ Tako je i Jošt umro – pri tragičnom ljubavnom saznanju zavrtilo mu se u glavi, pa je pao u reku i utopio se.

^X „Nesrećnika je napuštala poslednja snaga! Sve je bilo obavijeno maglom, a tamna lica na zidu pomešala su se sa zlatnom kosom koja je okruživala devojično lice. Ali iz ove magle za njega su sijale dve zvezde, blistave i užarene, vatrene devojične oči! Talasi života su ga već zgrabili i zavrtili u svoj blistavi vrtlog iz kojeg nije bilo spasa! /.../ Puzao je niz stepenice, ali ga je magla vukla sa sobom. U njoj se na trenutak pojavila slika France iz Dobja, ali je odmah ponovo počela da nestaje i konačno se potpuno rastvorila. Na njenom mestu, na površinu se izdiglo oštro ocrtano lice nemačke grofice.“

U Tavčarovoј priči *Miha Kovarjev* parohijski sluga se na prvi pogled zaljubljuje u pastorovu nećaku: »Bog ve, kako da mu je bila zmešala glavo? Ali bil je *zmešan, čisto zmešan!* In kako je pazil po-tem nase! Česal si je skrbno zaručene svoje lase, obvezaval si krog vrata svilnato, pisano ruto in v žep si vtikal čipkaste robce, da je moral ženski dopasti, če je le oči imela v glavi.«^{XI}

Da je romantična ljubav samo posledično kulturna univerzalija, kasnije su potvrdili književni istoričari Gotšal i Nordland (2006) na osnovu narodnih priča iz 79 različitih kultura. Međutim, u evropskom građanstvu jedina kulturno specifična stvar jeste da je romantična ljubav postala – razlog za brak.

4. Građanske i plemićke ljubavi u ranoj slovenačkoj prozi

Plemićke ljubavi retko su glavna tema (Tavčarev *Otok in Struga*), najčešće samo u uvodnom delu o mračnoj prošlosti, koja potom proganja živote glavnih likova (Kersnikov *Na Žerinjah* i Tavčarev *Otok in Struga*). Takođe ljubav finansijski obezbeđenog malograđanina (seoskog porekla), osim Jurčiča u *Cvetu in sadu*, opisao je Kersnik tek 80-ih godina u romanima *Ciklamen*, *Agitator* i *Rošlin in Vrjanko*, pri čemu mesto radnje nije veliki grad, već varošica. U 19. veku još nisu pisali o ljubavima velegradskih buržuja, verovatno zbog nacionalno svesnog i rusooovskog uverenja da su plemići i građani, za razliku od seljana, ponemčeni, omekšali i nemoralni. Moralna i nacionalno svesna je za Jurčiča, Stritaru i Tavčara samo prva generacija obrazovanih seljaka (Kmecl 1981, 21–22, 52–53; Bjelčević 2024), kao što su bili i sami pisci.

Centralna tema građanske i plemićke ljubavne proze su društveno zabranjene ljubavi: najčešće se muškarci iz nižeg sloja zaljubljuju u bogate građanke ili aristokratkinje, a ređe žene nižeg sloja žude za muškarcima višeg sloja. Sledeća četiri društvena odnosa su najčešća, od kojih su dva zabranjena, a dva dozvoljena:

(a) Devojčini plemićki roditelji zabranjuju ljubavnu vezu sa građanskim obrazovanim čovekom (seoskog porekla), a ljubav uspeva tek nakon smrti roditelja: u delu *Cvet in sad* grofica Ovsenek se udala za visokog činovnika Retelja i stoga ju je otac lišio nasleđstva; u *Desetom bratu* siromašni doktor Kvas cilja nećaku plemića Struga, kojom se mogao oženiti tek nakon što je Struga ubio rođaka; u delu

^{XI} „Bog zna kako ga je izludela? Je li bio lud, potpuno lud! I kako se posle brinuo o sebi! Počešljao je pažljivo svoju kovrdžavu kosu, vezao svilenu, šarenu maramu oko vrata i trpao čipkane maramice u džep, da bi se ženi dopao, samo kad bi imala oči u glavi.“

Doktor Zober inženjer Lisec je mogao da se oženi groficom Linom tek nakon smrti njene majke, a doktor Zober je bezuspešno zaprosio Lininu majku, baronicu; u Tavčarevom delu *Mrtva srca* želje za brakom polugrađanina-poluseljaka Lesoveja naišle su na ogorčenje cele grofovske rodbine, uključujući i ženu koju je voleo; u Kersnikovom delu *Lutrski ljudi* ljubav između grofice Olge i slikara Kosana završava se tako što ga njen verenik, plemeniti Berg, i njen brat pretuku do smrti; u romanu Luize Pesjak *Beatin dnevnik* grof sprečava ljubav svoje ćerke Dore sa bogatim građaninom Rihardom udajući je za lakomislenog barona.

(b) Suprotno je ponekad dozvoljeno (videti objašnjenje ispod): baronu Bremernu u delu *Cvet in sad* dozvoljeno je da zaprosi bogatu poštarku Matildu; ali ponekad i nije dozvoljeno, kao što zemljoposjednik Otmar u delu *Slučaji usode* Luize Pesjak krije svoju ljubav prema siromašnoj prijateljici svoje maćehe, Malvini, i venčavaju se tek nakon zemljoposjedničke smrti.

(c) Zabranjena je ljubav između siromašnog malograđanina i bogate građanke: u *Desetom bratu* Manica je nedostižna za studenta Kvasa sve dok se Jurčić, iz svog malograđanskog optimizma (Kmecl 1981) nije pobrinuo da mu ujak Kaves ostavi bogato imanje; u drugom slovenačkom romanu, *Zorin*, manje optimističnog Josipa Stritara, zabranjena ljubav između obrazovanog seljaka i konzulove ćerke završava se smrću oboje (po uzoru na Vertera).

(d) Nasuprot tome, siromašnoj sirotici je dozvoljeno da voli bogatog građanina bez prepreka u *Beatinom dnevniku*.

Ovi odnosi su realističan odraz stvarnosti: plemić ne može dozvoliti da zet, a zatim i unuk, tj. naslednik budu „nečiste krvi“; bogati građanin ne može da dozvoli potencijalnom zetu da prećicom dođe do bogatstva svog tasta. Obrnuto je manje problematično: plemić sme da se oženi neplemičkom ženom jer se plemićka titula nasleđuje po muškoj liniji; bogati građanin može da se oženi siromašnom građankom, jer je porodični ekonomista muškarac, a ne nezaposlena žena.

Tema ovog pokušaja društvenog uspona bila je motivisana ne samo evropskim književnim uzorima već i lično, jer su i sami pisci seoskog porekla težili višem statusu, pa su se i France Prešern, Janez Trdina, Josip Jurčić, Simon Jenko, Josip Stritar, Ivan Tavčar takođe zaljublivali u bogate građanke i plemkinje: Jurčić u zemljoposjednicu Johanu Otto, Stritar u ženu bečkog fabrikanta Kanica, Prešern u trgovčevu ćerku Juliju Primic, Trdina u ćerku izuzetno bogatog industrijalca i zemljoposjednika Stareta, mladi Tavčar u Emiliju Gärz, ćerku velikog fabrikanta Fidelisa Trpinca. Samo je Tavčar

uspeo da napravi skok u viši društveni sloj kroz brak, oženivši se istaknutom Franjom Košenini, ali je prvo morao da akumulira dovoljno bogatstva i ugleda kao uspešan advokat.

5. Seoska ljubav i brak u slovenačkoj prozi

U stvarnosti, seljaci se nisu venčavali zato što su se voleli. Međutim, glavni pisci rane slovenačke seoske proze 60-ih i 70-ih godina upravo su to građansko razmišljanje pripisivali zaljubljenima sa sela: Jurčič u *Domenu*, *Sosedovom sinu* i deset godina kasnije u *Lepoj Vidi*, Stritar u *Svetinovej Metki* i deset godina kasnije u delu *Sodnikovi*, sve u kanonskim tekstovima mlade slovenačke proze. Mladi ljudi žele sami da izaberu svog bračnog partnera, protiv volje roditelja, i prema kriterijumima lepote i osobina ličnosti u koje se mogu zaljubiti, a ne na osnovu kriterijuma ekonomske sigurnosti. Uvereni su da je neophodan uslov za srećan brak ljubav, a ne njive, šume, stoka i fizička snaga za poljoprivredne radove i porođaj. Pošto se bogati najčešće zaljubljuju u siromašnije, oni dolaze u sukob sa bogatim roditeljima, a roditelji jesu ili se moraju opisati realno, jer srž mnogih seoskih priča je upravo sukob između roditelja i dece (Hladnik 1990, poglavlje „Na tujem“). Tek su Kersnik i Tavčar 80-ih i 90-ih godina realistično opisali seoske brakove (*Kmetske slike* in *Slike iz Loškega pogorja*), gde priče o pronalaženju prave ljubavi zamenjuju priče o siromaštvu i karakternim manama supružnika.

5.1. Udati se za siromašnu osobu za roditelje je glupost.

Ovako majka u Stritarevoj *Svetinovej Metki* procenjuje najvažnije osobine neveste svog sina: »Z veseljem vidim, da se rada imata z Bregarjevo Marjanico. /.../ Marjanica je pridno, delavno dekle in tudi lepo doto prinese k hiši.«^{XII} Lepo je, dakle, što se volite, ali najvažnije je da je vredna i bogata. Pedeset pet godina kasnije, Janko Kač je na početak svoje priče *Grunt* (1932) postavio sledeći ironično-kritički moto: »Prvo je grunt, za njim denar. Potem pridejo postave in Bog. Taka je kmetska postava. /.../ V vseh deželah, pri vseh narodih in v vseh verah je bila, je in bo bila.«^{XIII} Jedna od seljanki komentariše zaljubljenost bogatog selja-

^{XII} „Srećna sam što vidim da se ti i Bregarova Marjanica volite. /.../ Marjanica je vredna, marljiva devojka i donosi i lep miraz u kuću.“

^{XIII} „Prvo grunt, pa novac. Onda dolaze zakoni i Bog. Takav je seljački zakon. /.../ Bio je, jeste i biće u svim zemljama, među svim narodima i u svim religijama.“

ka u siromašnu gradsku sluškinju: »H gruntu gre le grunt in komaj še denar s pridnimi rokami! Sama boka, nedrija in ljubezen [torej lepota in čustva, op. A. B.] ne pridejo na vago pri gruntu.«^{XIV} Brakovi sa siromašnima bili su zabranjeni jer su bili nerazumni i glupi. Zato se Jurčičevi i Stritarovi zaljubljeni kriju od roditelja koliko god je to moguće, a nakon što budu otkriveni, dolaze u sukob s njima. Ovako je Jurčić opisao sukob u delu *Sosedov sin*, najpoznatijoj priči o zabranjenim seoskim ljubavima: Franica, ćerka bogatog Smrekara, i Štefan Brašnar, koji napornim radom spasava očevu farmu koja je bila u propadanju, tajno se vole. Oslanjajući se na svoju marljivost i poštenje, on prosi od oca njenu ruku: »Fant! Ti si pijan!«^{XV}; kaže [otac]. „Ali veš, kaj govoriš?“^{XVI}, ali kada Brašnar kaže da i ona njega voli, razbesni oca: »kri mu zalije obraz ter na glas zavpije: „Lažeš, berač! Poberi se mi, da te videl ne bom. Izpred oči! Ako ne ...!“^{XVII}. Onda je jednako snažno zgrabio svoju ćerku:

Sama sta bila v hiši. Oče zaklene duri odznotraj. Hči sedi na klopi, bleđa, z povešenimi očmi, z rokama mrtvo v naročaj spuščenicima, kakor kip iz belega kamna. Oče s prekrižanima rokama stopi na sredo hiše in reče:

„Semkaj predme stopi!“

Franica vstane in stopi predenj, povzdigne proseče oči k očetu, pa videč, da je njegov pogled oster, strog in jezen, povesi jih koj.

„Poklekni!“

Deklica pade na kolena ter se spusti v glasen jok.

„Kdo sem jaz?“

Smrekar mora svoje vprašanje ponoviti, preden hči jokaje s slabim glasom odgovori:

„Moj oče.“

„Moli mi deset božjih zapovedi!“

Hči začne božje zapovedi praviti, ali pride komaj do druge in dalje ne more, beseda ji zastaja v grlu. Oče menda to vidi in reče:

^{XIV} „Na grunt ide samo grunt, a jedva još i novac stečen vrednim rukama! Sama bedra, grudi i ljubav [dakle lepota i emocije, op. A. B.] ne dolaze u obzir kad je grunt u pitanju.“

^{XV} „Momče! Pijan si!“

^{XVI} „Znaš li šta govoriš?“

^{XVII} „krv mu teče niz lice i on glasno viče: 'Lažeš, prosjače! Gubi mi se s očiju, neću da te vidim. S mojih očiju! Ako ne...!'“

„Kaj uči četvrta zapoved?“

„Spoštuj očeta in mater ...“

„Prav... Da boš dolgo živela in da se ti bo dobro godilo na zemlji. – Ali ti mene spoštuješ?“

„Spoštujem.“

„In me slepiš! Jaz menim, da si dobra, pametna hči, a ti za menoj natihoma zveze sklepaš z beračem, s sinom takega človeka, ki veš, da ga jaz videti ne morem. Kaj je to? Kaj bo iz tega! Drugega nima nego sam sebe in svoj prazni žep.«^{xviii}

Takva ljubav je glupost i po mišljenju svih seljana: »Štefana je prej vse rado imelo; a zdaj so jeli tu in tam zabavljati nanj ter ga smešiti. Zdelo se jim je *neumno in prevzetno*, da misli na Smrekarjevo hčer.«^{xix} Štaviše, to je jasno i zaljubljenima, njihov problem je što ne mogu da kontrolišu svoje emocije: »Res je, mati, *nepromišljena* je ta ljubezen. Jaz nisem mislil, kaj bo iz tega, niti da bi kaj bilo, *nego* ...«^{xx}, objašnjava Brašnar Franičinoj majci. A da se ne bi osramotio, otac je, bez znanja svoje žene, ugovorio brak sa Pogreznikom, što je Franica saznala tek kada su prosici došli u kuću:

^{xviii} Bili su sami u kući. Otac je zaključao vrata iznutra. Čerka je sedela na klupi, bleđa, s oborenim očima, ruku spuštenih mrtvo u krilo, kao kip od belog kamena. Otac, skrštenih ruku, zakorači u sredinu kuće i reče:

„Stani ovde ispred mene!“

Franica ustaje i stupa ispred njega, podigne molećivo oči ka ocu, ali videvši da mu je pogled oštar, strog i ljut, spušta ih.

„Klekn!“

Devojka pada na kolena i brizne u glasan plač.

„Ko sam ja?“

Smrekar mora da ponovi svoje pitanje pre nego što njegova čerka odgovori slabim glasom, plaćući:

„Moj otac.“

„Izmoli mi Deset Božjih zapovesti!“

Čerka počinje da izgovara Božje zapovesti, ali jedva stiže do druge i ne može dalje, reč joj se zaglavi u grlu. Otac to očigledno vidi i kaže:

„Šta uči četvrta zapovest?“

„Poštuj oca svoga i majku svoju...“

„Tačno... Da bi dugo živela i da bi ti bilo dobro na zemlji. – Da li me poštuješ?“

„Poštujem.“

„A ti me zavaravaš! Ja mislim da si dobra, pametna čerka, ali iza mojih leđa tajno sklapaš vezu sa prosjakom, sa sinom onakvog čoveka koga ne mogu ni da vidim. Šta je to? Šta može iz toga da bude! Nema ništa osim samog sebe i praznog džepa.“

^{xix} „Štefana su ranije svi voleli; ali sada su počeli tu i tamo da ga zaviljavaju i da mu se podsmevaju. Mislili su da je glupo i drsko što pomišlja na Smrekarovu čerku.“

^{xx} „Istina je, majko, ova ljubav je nepromišljena. Nisam mislio šta će od toga biti, niti da će se išta desiti, ali...“

»Ne bodi *neumna* ter ne jokaj. /.../ Človek ne sme biti tako mehak. *Pametna* bodi in poslušaj nas, ki smo *stari ter vemo, kaj je prav*.«^{XXI}

Dvadesetogodišnji Jurčič je u svojoj prvoj seoskoj priči *Domen* opisao sličnu situaciju: otac Jurec je izabrao bogatog mladoženju za svoju ćerku, ali ga ona odbija jer tajno voli kućnog slugu Domena. Otac razmišlja racionalno, bogatstvo je na prvom mestu, lepota sekundarna: »Zakaj ga nećeš«^{XXII}, gundao je, »bogat je, lep je, premlad ni ne on ni ti.«^{XXIII} Podseća ćerku da očevi biraju mladoženju, a ne deca:

»Zakaj se jokaš, deklina!« oberne se oče k hčeri. – »Zdaj še le vem in razumem, zakaj ti ni bilo na volji možiti se po mojem izbiranji; hčerka bi rada izbirala po svojem, rada precej prvega moža, bodi tak ali tak, pošten ali berač! /.../ Ali ne bo veljalo tako, kakor se bo zgodilo v tvoji glavi; ne, dokler bo mezinec gibal na moji roci, le dobro me poslušaj!«^{XXIV}

Isto misli i čitavo selo: »Ljudjé so si šepetali skrivaj vzrok, zakaj Anka ženina ni marala. Vsi so bili skoraj enih misli, da ravná *nespametno*.«^{XXV}

Takođe u Stritarevom delu *Sodnikovi* (1876), bogat, ali zadužen seljak ugovorio je brak svoje ćerke sa bogatim upravnikom rudnika bez znanja svoje žene:

[otac ženi] „Nu, kaj ždiš in tuhtaš, ali ti [upravnik, napomena A. B.] morebiti ni po volji, kaj?“
 „Meni že, ali kaj poreče Ana?“
 „Kaj poreče? Vesela ga bo!“
 „Ali si že govoril z njo?“
 „Kako si čudna! Kje pa smo in kdo smo? Toliko menda vendar še vem, kakor deklina, kaj je prav.“
 /.../

^{XXI} „Ne budi glupa i ne plači. /.../ Čovek ne treba da bude tako mekan. Budi pametna i slušaj nas, koji smo stari i znamo šta je ispravno.“

^{XXII} „Zašto ga nećeš?“

^{XXIII} „bogat je, lep je, nije previše mlad, ni on, niti si ti.“

^{XXIV} „Zašto plačeš, devojko!“ obraća se otac ćerki. – „Sada tek znam i razumem zašto ti nije bilo po volji da se udaš po mom izboru; ćerka bi volela da sama bira, da uzme prvog muškarca koji joj se sviđi – bio on ovakav ili onakav, pošten ili prosjak! /.../ Ali neće biti onako kako se u tvojoj glavi zamisli; ne, dokle god se i najmanji prst na mojoj ruci pomera, dobro me slušaj!“

^{XXV} „Ljudi su tajno šaptali jedni drugima zašto Anka ne voli mladoženju. Svi su bili gotovo jednoglasni u mišljenju da je ona nerazumna.“

„Jaz nisem nikoli videla, ne slišala, da bi ga rada imela, da bi samo mislila nanj, in tega je vendar nekoliko potreba.“

„Bedarije!“^{XXVI}

Pragmatična je takođe majka Stritareve *Svetinove Metke* osam godina ranije (1868): pošto je udovica, udala bi ćerku za bogatog Tineta, lične osobine su na poslednjem mestu:

»Tine ima *lepo domačijo in tudi gotove denarje* mu je pustil oče ... *Služba grajskega lovca* tudi ni napačna in ga že sama na sebi *pošteno redi*. – Pri vsem tem pa je Tine *tudi* mladenič, kakršnega si le želeli more najbolj izbirčno dekle.«^{XXVII}

U korpusu tekstova koji se razmatraju, odluke o braku donose očevi i jedna udovica, dok majke nemaju moć donošenja odluka i, po pravilu, deluju kao utešiteljice ožalošćenoj deci (Hladnik 1990, 59).

5.2. Ko je siromašan i neželjen od strane roditelja, on ili ona?

U zabranjenim brakovima, kojih u našem materijalu ima sedam, jedan od zaljubljenih je siromašan:

a) Siromašna je devojka: u pripoveci *Sodnikovi* siromašnu drvo-sečinu ćerku Jericu voli Matija, sin najbogatijeg seljaka; siromašna Rezika i jedini sin sa imućne farme Toma vole se u Tavčarovom *Kako se mi ženimo!*; u Kersnikovom delu *Očetov greh* vole se siromašna Lenka, čiji je otac spavao „u slami u štali za koze [siromašni ljudi su imali koze, napomena A. B.], a majka u zagušljivoj odaji“, i bogatašev sin, koji je imao „dvadeset grla stoke, dva para konja i do dvesta ovaca /.../, „A ako ima makar i malo roda, može da proda preko sto mernika pšenice i do dvesta mernika ovs“, osim toga je „prilično zarađivao od prevoza i zaprege.“ *Svetinova Metka* se izdvaja iz mate-

^{XXVI} [otac ženi] „Pa, šta misliš i razmišljaš, možda ti se [upravnik, op. A. B.] ne sviđa, a?“

„Ne znam, šta će Ana reći?“

„Šta će reći? Biće srećna zbog njega!“

„Jesi li već razgovarao sa njom?“

„Kako si čudna! Gde smo i ko smo mi? Valjda znam još uvek toliko, koliko i devojka, šta je ispravno.“

/.../

„Nikada nisam videla ni čula da ga je volela, da je čak i mislila na njega, a to je pomalo potreba.“

„Gluposti!“

^{XXVII} „Tine ima lepo imanje, a otac mu je ostavio i gotovinu... Posao dvorskog lovca nije pogrešan i već je sam po sebi dobar posao. – A uz sve to, Tine je i onakav mladić kakvog bi poželela i najprobirljivija devojka.“

rijala, jer nisu u pitanju dvoje seljaka koji se tajno vole, već siromašna seljanka i dvorski sin.

b) Siromašan je mladić: sluga i povrh toga vanbračno dete je Domen, dok je Brašnar siromašan u delu *Sosedov sin*, a Brezar u delu *Sodnikovi*.

To što ima nešto više tekstova u kojima se siromašna devojka ne sme udati za bogatog momka nego obrnuto – četiri prema tri – suprotno je stvarnosti, u kojoj je otac lakše tolerisao siromašnu nevestu nego siromašnog mladoženju. Razlog za to, osim vrlo malog uzorka tekstova, leži i u žanrovskom obrascu, jer je motiv siromašne ljubavnice stereotipan motiv seoskih pripovesti (Hladnik 1990, 68).

5.3. Zaljubljuju se u osobine ličnosti.

Izabranik ili izabranica moraju biti mladi, lepi, srodne duše, a udvaranje mora biti romantično: »Mlad je bil kakor jaz, lep, meni vrsten, govoril je, kakor je moje vroče srce hrepenelo in kakor še nikdo z menoj ni govoril prej. Jaz sem mu verjela. Kako ne bi bila, saj se mi je zdelo, da vsak dih v meni resnico njegovih besedi tisočkrat potrjuje«^{xxviii}, kaže Jurčičeva *Lepa Vida*. U delu *Sosedov sin*, oni su „osećali da su jedini, osećali su da se čežnja jednog srca stapa u drugo srce i da prihvataju ljubav svega što je bilo i što će biti voljeno. *Ljubav ne sabira*.“ Kada Tavčarev Toma (*Kako se mi ženimo!*) prvi put pomisli na brak, on bira devojkicu sa lepim očima i usnama: »V tistem trenutku je našemu Tomi nehote prešinila prijetna misel možgane (ki niso bili prebistri!), da ima Primoževa Rezika lepše oči kakor katerokoli dekle v vasi. /.../ »Že njena usta so mi vseč, kadar jih pogledam. Prav taka so, kakor grah, cvetoč spomladi. No, pač jo moram vzeti! /.../ Dote ne bode pri naši hiši imela, ali kdo po ti vpraša!«^{xxix} Komentar intradijegetičkog pripovedača, jednog od seljana, da Toma nije bio bistar, značajan je za našu temu – dosloveno se zaljubio „na lepe oči“. U četvrtoj noveli Tavčarevog ciklusa *U Zali Polonica* je bila „Kao zrela trešnja i kao cvet maka, kada je u svom najlepšem cvetu.“ I slično.

^{xxviii} „Bio je mlad kao ja, lep, meni ravan govorio mi je onako kako je moje vrelo srce čežnulo i kako mi niko pre nije govorio. Verovala sam mu. Kako i ne bih, jer mi se činilo da svaki moj dah hiljadu puta potvrđuje istinitost njegovih reči.“

^{xxix} „U tom trenutku, našem Tomi je nehotice prošla kroz glavu prijetna misao (koja nije bila baš bistra!) da Primoževa Rezika ima lepše oči od bilo koje devojke u selu. /.../ „Svidaju mi se njene usne kada ih pogledam. Baš su takva, kao grašak koji cveta u proleće.“ Pa, moram je uzeti! /.../ „Neće imati miraz kod nas, ali koga to briga!“

5.4. Samo on – ili ostajem neudata.

Za zaljubljenog ljubav je samo jedna i predstavlja neophodan uslov za brak: samo on – ili ostajem neudata, ili umirem. U delu *Sosedov sin* Jurčić stavlja takve reči u usta dvojice junaka kao da piše sentimentalni rusovski roman: zato što će njegov otac udati Franicu za bogatog Pogreznika¹², Štefan bi čak pustio da mu seosko imanje propadne i otišao u vojsku – dakle u samoubistvo, a Franica direktno nagoveštava samoubistvo:

»ne bo me imel [Pogreznik, napomena A. B.], on ne, drug ne ...« – »Kaj? Kaj?« A hitro Štefanu veselo upanje, ki se mu je po tem dekličinem odgovoru zasvetilo, izpodrine druga temna misel in, pozabivši sam sebe, pravi: »Ne, ne! Povedi, kaj ti je na mislih? Menda vendar ne ...«.^{xxx}

Kada se Valentin u *Svetinovej Metki* nakon tri godine školovanja vrati Metki, govori joj ovako: »In v tuji deželi /.../ mislil sem vedno nate; čutil sem, da te ljubim, da *ne bom ljubil nikoli druge, da le s tabo morem biti srečen*. Delal sem, trudil in učil se z veseljem, da bi le *vreden bil tebe*.«^{xxxI} Metka, koja se u međuvremenu zaljubila u Teodora, koji je takođe ubrzo otišao u grad, razmišlja: »Ali misli tudi on nanjo, ali ji ohrani zvesto srce? O ko bi drugo ljubil? Pa saj je tako dober; saj ve, da bi to bila *njena smrt!* /.../ – *Kaj je življenje brez ljubezni!*«^{xxxII} On se, međutim, posle četiri godine oženi drugom, a Metka na dan njegove svadbe zaista umire. Pre toga, seoska usamljenica joj objašnjava smisao večne ljubavi:

»Ali si pa zato nesrečna? /.../ Ali ni bilo njegovo srce na tvomem srci? Ali nisi užila na njegovih prsih najviše sreče, kolikor je more prenašati človeško srce? Če je bila kratka ta sreča, kaj pa to – ali se meri sreča po dolgosti? Prejela si in užila svoj

¹² Jurčić svojim junacima daje simbolična imena: „pogrezniti“ znači „pasti s visokog položaja duboko“, a Franicu bi emocionalno „sahranio“.

^{xxx} „neće me imati [Pogreznik, op. A. B.], on ne, niti iko drugi.“ – „Šta? Šta?“ Ali Štefanu brzo potisne veselu nadu, koja mu se na čas ukazala posle devojčine izjave, druga mračna misao, pa, zaboravivši na sebe, kaže: „Ne, ne! Reci, na šta misliš? Valjda ipak ne...“

^{xxxI} „I u tuđoj zemlji /.../ uvek sam mislio na tebe; osećao sam da te volim, da nikada neću voleti drugu, da samo s tobom mogu biti srećan. Radio sam, trudio se i učio sa radošću samo da bih bio dostojan tebe.“

^{xxxII} „Da li i on misli na nju, da li čuva svoje verno srce za nju? O, zašto bi voleo drugu? On je tako dobar; zna da bi to bila njena smrt! /.../ – Šta je život bez ljubavi!“

del, ničesa več ne pričakaj! Živela si in ljubila! Za naprej živi v sladkem spominu pretekle sreče.«^{xxxiii}

Jurčič je u *Lepoj Vidi* temu braka protiv roditeljske volje prikazao obrnuto: ovde se devojčini roditelji protive bogatom udovcu, jer je za Vidu prestar. Međutim, zadržao je motiv da je ljubav uslov za srećan brak: sedamnaestogodišnja Vida je sama izabrala svog muža Antona jer je želela da se osamostali, ali nakon porođaja postaje nesrećna jer se nije udala za njega iz ljubavi. Zaljubljuje se u Italijana Paolija, beži sa njim u Veneciju, gde se Paoli umori od nje do te mere da je pozajmljuje svom prijatelju; Vida beži nazad svom mužu, koji ubija Paolija, muža vlasti obese, a Vida, iznurena i iscrpljena, umire. Njena apologija romantične ljubavi jedna je od najlepših u slovenačkoj književnosti 19. veka (u nastavku sledi citat):

»Vi svi mi niste povedali, da ga moram ljubiti, če ga hočem vzeti in če hočem srećna biti z njim. Kdo mi je to povedal? Mati ne, oče ne, on ne, vi ne, a jaz sama nisem vedela. Vzela sem ga iz lahkomiselnosti in otročje nevednosti. Oni človek šele, njegov znanec Paoli, moral je priti, da mi je povedal, česa pogrešam v zakonu, da mi je iskro ukresal, ki je dremala v meni, iz katere se je razpalila vroča strast, ki me je gnala do tja, kjer sem bila in kjer sem, ki mi je v nebesa kazala, pa me v pekel pahnila. Mlad je bil kakor jaz, lep, meni vrsten, govoril je, kakor je moje vroče srce hrepenelo in kakor še nikdo z menoj ni govoril prej. Jaz sem mu verjela. Kako ne bi bila, saj se mi je zdelo, da vsak dih v meni resnico njegovih besedi tisočkrat potrjuje. Tačas sem vas preklinjala vse vkup, da ste me nepodućeno in prenagljeno pustili v jarem, ki mi ni bil znan, preklinjala, da ste mi tako vso srećo, vso ljubezen od-

^{xxxiii} „Zar si zato nesrećna? /.../ Zar njegovo srce nije kucalo uz tvoje? Zar nisi na njegovim grudima doživela najveću sreću koju ljudsko srce uopšte može da podnese? Ako je ta sreća bila kratka – pa šta onda? – da li se sreća meri trajanjem? Primila si i uživala u svom delu, ne očekuj ništa više! Živela si i volela! Živi dalje u slatkome sećanju na prošlu sreću.“

tegnili, kakor sem jo imela pravico zahtevati jaz kakor vsaka druga ženska pod soncem, da, še bolj jaz kot vsaka druga.^{xxxiv}

5.5. Da li se zaljubljeni odupiru?

Iako su Jurčić i Stritar nerealno pripisivali romantične poglede na ljubav i brak seoskoj deci, ostali su dovoljno realni da im ne pripišu otpor prema volji roditelja. Možda su izbegavali preveliku poetsku slobodu ili su sledili pravila seoske pripovetke da junak može da propadne u borbi za ljubav, ali dom i farma ne smeju zbog pogrešnog izbora bračnog partnera. Jer, glavni junak seoskih pripovedaka nije samo osoba, već i – ili čak pre svega – dom (Hladnik 1990, 58), u skladu sa stvarnošću da je: „Propadanje seoskog doma za njega [za seljaka, napomena A. B.] najgore zlo /.../“ (Jeraj 1933, 44). U delima o kojima se raspravlja, farma propada samo u Kersnikovom *Očetovom grehu*, dok se u Stritarovom delu *Sodnikovi* ruši zbog gospodarevog kockanja, ali porodica srećno stvara novu. Deca slušaju svoje očeve jer je očeva volja gotovo kao Božja volja, kao što kaže majka u *Očetovom grehu*:

»Pa saj ti menda ni treba zabičevati, saj si pametna dovolj ter sama veš, da moraš vedno Boga pred očmi imeti in pri vsaki reči pomisliti, kaj bi oče dejal, ako bi to in to vedel. Zmerom smo te prav učili, doma in v šoli si slišala, da mora otrok tako delati, kakor oče in mati hočeta.«^{xxxv}

Njihov otpor je slab, kratkotrajan, svoju patnju poveravaju samo majkama. Kandidati za buntovnike su, naravno, deca bogatih, a ne siromašnih, sa izuzetkom *Svetinove Metke*; i najčešće ćerke, kao i u stvarnosti, pošto bogati seljak neće ostaviti svoju farmu

^{xxxiv} „Vi svi meni niste rekli da ga moram voleti ako hoću da ga uzmem, i ako želim da budem srećna s njim. Ko mi je to rekao? Majka ne, otac ne, on ne, vi ne – a ja sama nisam znala. Udala sam se za njega iz lakomislenosti i detinjastog neznanja. Taj čovek, njegov poznanik Paoli, morao je doći da mi kaže šta mi nedostaje u braku, da zapali varnicu koja je u meni dremala, iz koje se rasplamsala vruća strast, koja me je gurnula tamo gde sam bila i gde sam sada, koja mi je ukazala raj, a bacila me u pakao. Bio je mlad kao ja, lep, meni sličan, govorio je kako je moje vatreno srce čeznulo i kako mi niko pre nije govorio. Verovala sam mu. Kako i ne bih, jer mi se činilo da svaki dah u meni hiljadu puta potvrđuje istinitost njegovih reči. Tada sam vas sve zajedno proklinjala, što ste me neupućenu isuviše naglo pustili u jaram koji mi je bio nepoznat; proklinjala sam vas što ste mi uskratili svu sreću, svu ljubav, na koju sam imala pravo kao i svaka druga žena pod suncem – da, još više ja nego bilo koja druga.“

^{xxxv} „Pa, pretpostavljam da ti ne treba reći, jer si dovoljno pametna i znaš sama da uvek moraš imati Boga pred očima, i pri svakoj stvari pomisliti šta bi tvoj otac rekao da zna ovo ili ono. Učili smo te kako treba, kod kuće i u školi si čula da dete mora da radi tako kako otac i majka žele.“

siromašnom zetu. U delu *Sosedov sin* ćerka, kada joj ljubavnik uveče pokuca na prozor, zna da: „Dužnost zabranjuje slušanje glasa sopstvenog srca. Poštovanje majčine reči treba da ukroti čula, uguši zov ljubavi!“, a ocu obećava da momka više nikada neće videti. Ali, ljubav je prejaka: na dan venčanja Franica beži iz crkve „kad vidi župnika“ i odlazi u grad kod svoje rođake. Međutim, ona ne beži iz pobune, već iz nemoći da poslušna roditelje. Anka u *Domenu* ostaje samo sa rečima: „Oh, nećeš mi ništa dobiti, a i da dobiješ, ne volim ga. Tata, to je previše!“ – „Rekao bih ti kako da razgovaraš sa mnom – ali to je za drugi put. Idi sada da spavaš!“ Čak ni Stritarova Svetinova Metka nema snage da poslušna svoju udovicu majku: „Majko, majko, oh, ne napuštajte svoje nesrećno dete! Bog mi je svedok, kako bih želela da Vam ispunim želju, ali – *ne mogu – ne smem!* Moje srce je već u rukama drugog!“ Samo je Ana iz *Sodnikovih* buntovnjica, i to samo pred majkom:

Ana je bila do zdaj vedno tiha, krotka, poslušna deklica, /.../ rada je storila vse, kar se ji je velelo; videlo se je, kakor da bi ne imela svoje volje; ali zdaj, ko je bilo treba, se je hipoma pokazala čisto drugačno. /.../ odgovori ji [mami, op. A. B.] krepko in odločno: »Ne, mati, jaz ne bom nikdar Klingerjeva! /.../ Zato, ker ga nimam rada. Kjer ni ljubezni v zakonu, tam ni sreče. /.../ vera nas uči, da se morata mož in žena rada imeti; ali me ima on rad, ne vem; to pa vem, da ga jaz nimam rada; nikoli ga ne bi mogla rada imeti; zato ne bom nikdar njegova.«^{xxxvi}

5.6. Kako se završavaju konfliktne romantične ljubavi?

U tekstovima o kojima se raspravljalo sve do 80-ih godina 19. veka zaljubljeni sa sela i dalje ostaju uvereni da je ljubav uslov za srećan brak, stoga:

(a) više vole da ostanu same (siromašna Stritarova Svetinova Metka) ili da pobegnu (bogata Franica u delu *Sosedov sin*); htela je da pobegne i bogata Ana u delu *Sodnikovi*;

(b) 22-godišnji Jurčič „prisiljava“ njenog oca, koristeći *deus ex machina*, da pristane na Franičin brak sa siromašnim Sosedovim sinom;

^{xxxvi} Do sada je Ana uvek bila tiha, krotka, poslušna devojčica, /.../ volela je da radi sve što joj se kaže; izgledalo je kao da nema sopstvenu volju; ali sada, kada je bilo potrebno, odjednom se pokazala sasvim drugačijom. /.../ odgovorila je svojoj [majci, op. A. B.] smelo i odlučno: „Ne, majko, nikada neću biti Klingerova! /.../ Jer ga ne volim. Gde nema ljubavi u braku, nema ni sreće. /.../ religija nas uči da muž i žena moraju da se vole; da li on mene voli, ne znam; ali znam da ga ne volim; nikada ga ne bih mogla voleti; stoga nikada neću biti njegova.“

(c) venčavaju se, ali otac „mora“ prvo da umre: Stritar je napustio svoj pesimizam deset godina posle *Svetinove Metke* i udao oboje dece iz dela *Sodnikovi* za siromašne partnere;

(d) samo Domenova bogata izabranica menja mišljenje, ali ne iz ekonomskih razloga, već zato što je etički nepodoban, pošto je želeo da ubije svog oca koji ga nije priznao.

5.7. Na putu ka realizmu.

U 60-im i 80-im, godinama realizma Janko Kersnik i Ivan Tavčar su realističnije opisivali seosku bračnu situaciju: zato što tema socijalnih razlika partnera nestaje, oni se strastveno ne zaljubljuju, ne razmišljaju o bekstvu i samoubistvu. Ljubavnik se brzo slaže sa očevom ekonomskom logikom, ili već sam tako misli, jer su seoske priče počele da služe „konkretnom, racionalnom nacionalnom ekonomskom programu“ (Hladnik 1982, 408).

U Tavčarovom *Kako se mi ženimo!* otac za doručkom ukratko obavestava sina da će ga oženiti bogatom Zakobiljekarjevom Franicom i da će se odmah oženiti: „Posle jela, svečano se spremi! Lazarev Jakope će odmah doći, a onda će otići kod Zakobiljekara pod Goru.¹³ Juče sam razgovarao sa starcem i rekao je da će ti dati svoju Franicu. Ona će imati hiljadu i dvesta miraza.“ Iznenađeni Tomaž se brani jer voli lepu Reziku:

»Zakobiljekarjevo Franico! To naj vzamem?« je zaječal Tomaž.
 »Koze so ji razrile obraz in grda je tudi!« – »Ali bodeš z njenim obrazom davke plačeval?« se je zatogotil oča. »Grde so vse, kadar so stare! Ob lepoti se nihče ne redi!« – »In tudi raščena ni, kakor ...« – »A meniš, da jo boš zavoljo njene rasti jemal? Vzel jo boš zavoljo tistih dvanajststo in zavoljo letnih voličev, ki ti jih pripelje pod streho.« In Toma je tiho odšel, mehak kakor poparjen kruh, ter zlezal v praznično obleko.^{xxxvii}

Ali kada je Toma oženjen Franicom, Tavčar ne pripisuje nikakvu žalost ili samopovređivanje ni njemu ni Reziki. Tavčar pokazuje sa-

¹³ Lazar je bračni posrednik, jer se na selu ne dešava da nevestu zaprosi njen budući muž, već se sa njenim ocem dogovara posrednik koji zastupa mladoženjine ekonomske interese.

^{xxxvii} „Zakobiljekarevu Franicu! To da uzmem?“ jecao je Tomaž. „Boginje su joj unakazile lice, a i ružna je!“ – „Hoćeš li plaćati porez njenim licem?“ upita ga otac. „Sve su ružne kad ostare! Niko se nije najeo od lepote!“ – „A nije ni rasta, kao...“ – „Misliš da ćeš je uzeti zbog visine? Uzećeš je zbog onih hiljadu i dvesta koje dovede pod tvoj krov.“ I Toma je tiho otišao, mekan kao oparen hleb, i obuče svoju svećanu odeću.

mo očiglednu činjenicu pokornosti odluci roditelja time što tokom prosidbe Tomaž i Franica izgovaraju samo dve rečenice: „Kažu da bi se uzeli!“, uzdahnio je i znoj mu je potekao niz čelo. „Da!“, slatko je odgovorila i sipala krčag vode u veliki lonac ispred sebe.“ Nakon toga sledi lakonski izveštaj o venčanju: „Pre adventa, slavila se glasna svadba i brak je zauvek vezao Kobalovog Tomu za Zakobiljekarevu Franicu!“ *U Zali* otac obaveštava sina za vreme ručka, a sin prigovara samo sa dve rečenice:

Tisto nedeljo po južini mi je dejal oče: »Uprezi lisca v zeleni voziček, da se odpeljeva k Jernejcu v Podsteno, kjer imava opravka. Pošten mož je, in tudi deklè je pošteno. Imela bode lepo doto /.../. »Kakó naj jo vzamem, če je še ne poznam? Kakó naj jo rad imam, če je nisem še nikoli videl?« - Osorno mi je odgovoril: »Rad imam! Kakšna beseda je to? Ali meniš, da sem jaz poznal tvojo mater, ko sem jo jemal? Oče mi je ukazal: Vzemi jo, in vzel sem jo. /.../ Tudi ti vzameš Jernejčevo, če si pameten!« /.../ Kaj sem hotel? Pameten sem bil in pokoren očetu.^{xxxviii}

U delu *Očetov greh*, Kersnik uopšte ne pominje potencijalni sukob sa ocem; priča počinje dramatičnom scenom kada se sin po očevoj naredbi zaklinje na sudu pred svojom zabranjenom ljubavnicom i vanbračnom ćerkom da nije otac deteta.

Toneta iz Kersnikove slike *Mohoričev Tone*, međutim, nije trebalo prisiljavati na brak, jer je i sam ekonomski razmišljao: „Tone je otišao da se ženi; već je napunio trideset i pet godina, i više mu je bilo stalo do sticanja 'grunta', imanja, nego do mlade i lepe žene.“

Pre svega, Tavčara i Kersnika u njihovoj realističnoj fazi jedva da je zanimala ljubav. U svojim najistaknutijim seoskim pričama, *Slike iz Loškega pogorja* i *Kmetske slike*, oni su opisivali stvarne društvene probleme i tuge siromašnog seljaštva: mukotrpan život i tragične nesreće, prokletstvo samohranih majki, parnice na sudovima za zemlju i miraz, škrtost, lenjost, nasilje (uključujući i roditeljsko prema deci, i obrnuto), a pre svega, nemoć da se izbegne sebičnost i nasilje usled gušećeg siromaštva.

^{xxxviii} Te nedelje posle ručka, otac mi reče: „Upreži šarca u zelena kola da se odvezemo Jernejcu u Podsteno, gde imamo posla. On je pošten čovek, a i devojka je poštena. Imaće lep miraz /.../. „Kako da je uzmem ako je još ne poznajem? Kako da je volim ako je nikada ranije nisam video?“ – Oštro mi je odgovorio: „Volim! Kakva je to reč? Misliš li da sam poznao tvoju majku kada sam je uzeo? Otac mi je naredio: Uzmi je, i ja sam je uzeo. /.../ I ti ćeš uzeti Jernejčevu, ako si pametan!“ /.../ Šta sam hteo? Bio sam pametan i poslušan ocu.

Zaključak

Ostaje pitanje zašto su Jurčič i Stritar pripisivali građanske ideje o braku seljacima? Mogući razlozi su:

a) lični: pisci seoskog porekla studirali su u Beču i usvojili građansko mišljenje;

b) problematika je preuzeta iz nemačkih i švajcarskih seoskih priča, koje su pisane prvenstveno za građanske, a ne seoske čitaoce: tamo je važan motiv ljubav između ljudi različitog materijalnog statusa protiv volje njihovih roditelja (Hladnik 1990, 13–13);

c) tekstovi mogu prikazivati stvarne, ali netipične uslove, naime, pojavu građanskih pogleda na brak.

Izvori

Jurčič, Josip. *Deseti brat* (1866). Zbrano delo 3. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1961.

Jurčič, Josip. *Cvet in sad* (1868). Zbrano delo 6. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1968.

Jurčič, Josip. *Doktor Zober* (1876). Zbrano delo 5. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1967.

Jurčič, Josip. *Domen* (1864) in *Sosedov sin* (1868). Zbrano delo 4. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1967.

Jurčič, Josip. *Med dvema stoloma* (1876). Zbrano delo 6. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1968.

Jurčič, Josip. *Lepa Vida* (1877). Zbrano delo 6. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1968.

Kač, Janko. *Grunt* (1932). Dostupno na: <https://sl.wikisource.org/wiki/Grunt>.

Kersnik, Janko. *Na Žerinjah* (1876). Zbrano delo 1. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1965.

Kersnik, Janko. *Lutrski ljudje* (1882). Zbrano delo 1. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1965.

Kersnik, Janko. *Ciklamen* (1883). Zbrano delo 2. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1965.

Kersnik, Janko. *Agitator* (1885). Zbrano delo 1. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1965.

Kersnik, Janko. *Mohoričev Tone* (1886), *V zemljiški knjigi* (1884), *Rošlin in Vrjanko* (1889). Zbrano delo 3. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1951.

Kersnik, Janko. *Očetov greh* (1894). Zbrano delo 4. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1951.

- Pajk, Pavlina. *Slučaji usode* (1897). Dostupno na: https://sl.wikisource.org/wiki/Slu%C4%8Daji_usode.
- Pesjakova, Luiza. *Beatin dnevnik* (1887). Ur. Urška Perenič. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2019.
- Stritar, Josip. *Svetinova Metka* (1868). Zbrano delo 3. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1953.
- Stritar, Josip. *Zorin* (1870). Zbrano delo 3. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1953.
- Stritar, Josip. *Sodnikovi* (1876). Zbrano delo 4. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1954.
- Tavčar, Ivan. *Mrtva srca* (1884). Zbrano delo 2. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1952.
- Tavčar, Ivan. *Otok in Struga* (1881) in *Grajski pisar* (1889), Zbrano delo 2. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1952.
- Tavčar, Ivan. *Kako se mi ženimo!* (1882), *Miha Kovarjev* (1880), *V Zali* (1895). Zbrano delo 3. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966.
- Tavčar, Ivan. *Cvetje v jeseni* (1917). Zbrano delo 6. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1956.

Literatura

- Bjelčevič, Aleksander. 2024. „Podoba meščanov pri Ivanu Tavčarju“. In *Podoba v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 60. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, urednica Jerca Vogel, 41–51. Ljubljana: Filozofska fakulteta. <https://doi.org/10.4312/SSJLK.60.2386-057X>
- Cindrič, Alojz. 2009. *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi v prvi polovici devetnajstega stoletja 1804–1848*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- Gottschall, Jonathan i Marcus Nordland. 2006. „Romantic Love: A Literary Universal?“. *Philosophy and Literature* 30 (2): 450–470. Dostupno na: <https://doi.org/10.1353/phl.2006.0030> (pristupljeno septembra 2025).
- Gabrič, Aleš. 2009. *Sledi šolskega razvoja na Slovenskem*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Grafenauer, Ivan. 1919. *Kratka zgodovina slovenskega slovstva*. Ljubljana: Jugoslovanska Knjigarna.
- Hladnik, Miran. 1982. „Mohorjanska pripovedna proza“. *Slavistična revija* 30 (4): 389–414. Dostupno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-2CESNB8X> (pristupljeno septembra 2025).
- Hladnik, Miran. 1990. *Slovenska kmečka povest*. Ljubljana: Prešernova založba. Dostupno na: <https://lit.ijs.si/skpl.html> (pristupljeno septembra 2025).
- Jankowiak, William R. i Edward Fisher. 1992. „A Cross-Cultural Perspective on Romantic Love“. *Ethnology* 31 (2): 149–155. <https://doi.org/10.2307/3773618>

- Jeraj, Josip. 1933. *Naša vas. Oris vede o vasi*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Jurčič, Josip. 1866. »Pomenki o domačih rečeh. O slovenskem lepoznanstvu« *Slovenski glasnik* 1 (1. januarja): 20–23. Dostupno na: <https://dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-LM4Q15XH/228e6d6d-fdea-4b65-9779-c8bd1f7c09ca/PDF> (pristupljeno septembra 2025).
- Kmecl, Matjaž. 1981. *Rojstvo slovenskega romana*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kos, Dušan. 2015. *Zgodovina morale 1: Ljubezen in zakonska zveza na Slovenskem med srednjim vekom in meščansko dobo*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kos, Janko 1977 (in več poznejših izdaj). *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Remec, Franc Josip. 1885. »Ženitvanjski običaji: Na Gorenjskem“. *Letopis Matice Slovenske za leto 1885*: 94–116. Dostupno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-JFONGQ4Y> (pristupljeno septembra 2025).
- Sieder, Reinhard. 1998. *Socialna zgodovina družine*. Prevedla Seta Knop. Ljubljana: Studia humanitatis in ZRC.
- Verginella, Marta. 1990. »Družina v Dolini pri Trstu v 19. stoletju«. *Zgodovinski časopis* 44 (2): 171–197. Dostupno na: <https://ojs.inz.si/zc/issue/view/159> (pristupljeno septembra 2025).

Aleksander Bjelčevič
Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Slovenija
aleksander.bjelcevic@ff.uni-lj.si
<https://orcid.org/0000-0003-3374-4455>

EKONOMIJA LJUBEZNI IN POROKE V SLOVENSKI PROZI 19. STOLETJA

Koncept, da so razlogi za poroko duhovne in intelektualne vrline ter lepota bodočega partnerja, ter prepričanje, da mora biti izbira partnerja svobodna, se je začel nekje v 18. stoletju med meščani. Na kmetih pa je bil na Slovenskem razlog še v prvi tretjini 20. stoletja gospodarski: ne zveza sorodnih duš, ampak zveza dveh enako bogatih kmečkih gospodarstev; poroke revnega kmeta ali kmetice z bogatim zgolj zato, ker sta mlada dva zaljubljena, starši niso dovoljevali in zaljubljenici so se njihovi volji uklonili. Osrednji slovenski pisatelji kmečkega porekla, npr. Josip Jurčič, Josip Stritar in Ivan Tavčar, pa so v nekaterih svojih zgodnjih proznih delih iz 60-ih do začetka 80-ih

let 19. stol. prikazovali nasprotno, namreč konflikte med kmečkimi starši in otroki, ker se ti hočejo iz ljubezni poročiti z revnejšim izvoljencem ali izvoljenko. To pomeni, da so pisatelji meščanski vzorec pravice do poroke iz ljubezni pripisali kmečki mladini, kar pa je bilo v realnosti zelo redko.

Ključne besede: kmečka povest, romantična ljubezen, meščanstvo

Aleksander Bjelčevič
University of Ljubljana
Faculty of Arts
Slovenia
aleksander.bjelcevic@ff.uni-lj.si
<https://orcid.org/0000-0003-3374-4455>

THE ECONOMY OF LOVE AND MARRIAGE IN SLOVENIAN PROSE OF THE 19TH CENTURY

The idea that marriage should be based on the spiritual and intellectual virtues – and the personal beauty – of the future partner, as well as the belief that partner selection should be a matter of individual choice, emerged among the bourgeoisie in the 18th century. However, in the Slovenian countryside, the motives for marriage remained primarily economic until the first third of the 20th century: marriages were not unions of soulmates but of two rural estates of equal wealth. Parents would not allow a poor farmer or farmer's daughter to marry a wealthy partner solely out of love, and young couples generally submitted to their parents' wishes. The most prominent Slovenian writers of rural origin, e.g. Josip Jurčič, Josip Stritar and Ivan Tavčar, depicted a different reality in some of their early prose works from the 1860s to the early 1880s. They described conflicts between rural parents and their children, who wished to marry poorer partners for love. This means that writers attributed to rural youth the bourgeois model of the right to marry for love, which was, in reality, very rare.

Keywords: rural novel, romantic love, bourgeoisie

Priljeno / Prejeto / Received: 01. 09. 2025.
Prihvačeno / Sprejeto / Accepted: 11. 12. 2025.